

...değinmeler

ÖMÜR SEZGİN'E CEVAP DOLAYISIYLA TİP

Yurt ve Dünya'nın Ocak 1979 sayısında **Birikim**'le ilgili bir eleştiri yayımlandı. Türkiye İşçi Partisi'ne doğrudan ya da yarı resmi bir biçimde bağlı bütün yayın organlarında **Birikim**'e karşı yayımlanmış eleştiriler arasında, Ömür Sezgin'in kaleminde çıkan bu sonucusu sanırım en «seviyeli» eleştiriydi. Yazının başıyla sonuna, «parti direktifi» ile eklendiği izlenimini veren daha «hakaretimiz» birkaç cümle dışında, **Birikim**'de geliştirilen tezlerin, katılmayacağımız, ama saygı duyacağımız bir eleştirisi yapıyordu. Ömür Sezgin, genel olarak **Birikim**'i eleştirirken, özel olarak da benim yazılarımı ele aldığı, bunu açıkça belirttiği için («Bizim 'Birikim Görüşü' diye ele aldığımız bu görüş, esas olarak 'Birikim' imzalı yazılar ile, derginin yöneticisi Murat Belge'nin imzalı yazılarına dayandırılmaktadır.») yazısının cevaplandırılmasını kendim üstlenmek gereğini duydum. Cevap için tasarladığım boyutlar, TİP'in ne olduğunun bir değerlendirmesini de kapsadığı için, geçmişte TİP'le olan ilişkim de bu çevre benim yazmamı gerektiriyor.

Ömür Sezgin'in, **Birikim** tezleri arasında yer alan epistemoloji sorunuyla ve «real-politik/real-sosyalizm» eleştirisiyle herhangi bir yakınlığı olmadığı son derece açık. O ve biz çok farklı öncüllerden hareket ettiğimiz için, bu konularda yapılacak bir tartışmanın bizleri birbirimize yaklaştırmayacağı da besbelli. Dolayısıyla cevabımın bu bölümü, zaten olan farkların daha kalın çizgilerle çizilmesinden ibaret olacak. Başka arkadaşlar, özellikle «epistemoloji» ve «teorik müdahale»ye ilişkin sorunlarda Ömür Sezgin'i cevaplandıracağız — daha sonraki bir sayıda.

Onun için ben de cevabın bu bölümünü kısa kesmek istiyorum.

Sezgin'in çok daha kısa bir biçimde değindiği noktalar bence bunlardan daha önemli. Birincisi, «Doğu Avrupa sosyalizmi» üstüne söylediğimiz ya da aktardığımız sözlerin, Ömür Sezgin'e göre «anti-komünist» karakteri. İkincisi de, yazının sonunda yer alan «kaçaklar» suçlaması. Bu suçlama, bir TİP üyesinin, «TİP üyesi» sıfatıyla, ona buna böyle yakıştırmalar yapmasının haklılık derecesini ciddi bir şekilde tartışmayı gerektiriyor. Tartışmanın bu kısmında sözüm artık bu «kaçak» lakırdısının dile gelme aracı olan Ömür Sezgin'e değil, partisinedir.

EPİSTEMOLOJİ

Yukarıda kısaca değindiğim gibi, epistemoloji gibi teorik sorunlarda Ömür Sezgin'le ve onun gibi düşünenlerle uyuşmamız mümkün görünmüyor. Gerçi Ömür Sezgin, bizim bu gibi konularda düşündüklerimizi biraz kendine göre değiştirerek özetlemiş, ama böyle olmasa, ya da biz şimdi söylediklerimizle görüşümüzü daha netleştirecek olsak da, bunlar bir anlaşma zeminini için yeterli değil. Bu nedenle, kendi tavrımızın ne olduğunu bir kez daha açmadan önce, Sezgin'le aramızdaki farklılığın temellerini göstermek istiyorum.

Ömür Sezgin, Marksizmde bir bilgi teorisinin yeri olmadığını ileri sürüyor. Şöyle:

Bilindiği gibi klasik felsefe anlayışında bilgi teorisi, dünya hakkında ne gibi bilgiler elde edebiliriz, bilgimizin nesnel dünyaya karşı ilişkisi nedir, nesnellüğün kıstasları, ölçütleri, nelerdir sorularına yanıt arar. Marksist teoride bu anlamda bir bilgi teorisine yer yoktur.

Ömür Sezgin yargılarını oldukça kesin ve katı bir dille bildi-

riyor. Buna karşılık, yer yer, bazı gramatik nitelere (modification) de başvuruyor. Yukarıdaki son cümlede olduğu gibi: «bu anlamda bir bilgi teorisine yer yoktur». Yani, belki bir başka anlamda bir bilgi teorisine yer bulunabilir. Nitekim, biraz sonra, «tarihsel maddecilik» ile birlikte düşünülmesi gereken bir bilgi teorisine değiniyor. Bu, ona göre, «yansıma sürecinin incelenmesidir». Ömür Sezgin'le ayırdığımız temel konulardan biri de budur sanırım: yansıma olarak bilgi sorunu. Yukarıdaki alıntının hemen arkasından şunları söylemişti Ömür Sezgin:

Marksist teoride dış dünya insan düşüncesinden bağımsız olarak vardır ve düşünceden önce gelir. Bilgi dış dünyanın düşüncede yansımasıdır. Dış dünyanın yansıması olunca nesnellik sorunu klasik felsefenin bilgi teorisindeki önemini yitirmektedir. Düşünce dış dünyanın nesnel bilgisini edinebilir.

Ömür Sezgin'in bu «tez»ine karşı şimdilik ben bir şey söyleyemeyim. Cevabı Marx versin:

Bu durumda, kavramsal düşünceyi gerçek insan, kavramsallaştırılmış dünyayı da başlı başına tek gerçeklik belleyen bilinç türü için — felsefi bilincin en belirgin niteliği — kategorilerin hareketi, tüm dünyanın üretildiği ama ne yazık ki dış dünyanın darbeleriyle tökezleyen — gerçek üretme eylemi olacaktır; somut bütünlük bir düşünce bütünlüğü, düşünce-de-somut, gerçekten düşünenin, kavramsallaştırmanın bir ürünü olduğu ölçüde — bu gene bir totoloji oluyor ama — doğrudur bu; ama kesinlikle, gözlem ve gözlemlenen şeyi zihinde canlandırmanın dışında ya da üstünde kendi kendini idrak edip üretken Kavram'ın ürünü olarak

düşünüldüğünde değil; en doğrusu, gözlem ve zihinde canlandırmanın işlenip kavramlar haline getirilmesinin bir ürünü olarak anlaşıldığı ölçüde. Kafada ortaya çıktığı şekliyle, bir düşünceler bütünlüğü olarak bütünlük, elinden geldiği tek yoldan, sanat, din ya da pratik-akıl yollarından ayrı bir yoldan âlemi özleştiren düşünen kafanın bir ürünüdür.

Grundrisse'den bu ünlü satırları bir kere daha alıntı halinde ortaya çıkarmanın nedeni, Marx'ın bilgilil bir «yansıma» gibi kabul etmekten ne kadar uzak olduğunu göstermek. Ömür Sezgin'in tezlerinin kaynağı ise Grundrisse'nin Marx'ı değil, Stalin'in diyalektik ve tarihi maddecilik üstüne kitabı. Biz, bilginin yansıyan bir şey değil, üretilen bir şey olduğunu söylüyoruz; Ömür Sezgin de bunun tersini. Bilgi bir «yansıma» olsaydı, Marx'ın «gerçek-somut» ile «düşüncedeki-somut» gibi çetrefil kavramlar inşa etmesine hiçbir gerek kalmazdı.

Ömür Sezgin, epistemoloji sorununun tarihi maddeciliğin bir parçası olduğunu söylemişti. Elbette. Bunu inkâr eden mi var? Tarihi maddeciliğin parçası olmayan çok şey yok zaten dünyada. Önemli olan, onun ne şekilde parçası olduğunu görebilmek. «Yansıma olarak bilgi», en iyimser haliyle psikolojili, hattâ belki de fizyolojili gerektirecektir. Bilginin «dış dünyanın zihne yansıması» olduğunu vurgulamak, korkarım bilaliyi tarihten arındırır. Yani Ömür Sezgin'in dediğinin tersine, tarihi maddeciliğin alanından dışarı çıkarır. Bizim epistemolojiden anladığımız ise, insanların düşünme ve bilgi üretmelerinin tarihi koşulları ve toplumsal belirleyicileridir. İdeolojik düzeyin görece özerkliğine, bilimsel düşünce ile ideolojilerin ayrımlarına v.b. bu noktadan geliyoruz.

Ama bilginin «yansıyan» veya «üretilen» bir şey olduğu sorusu, basit bir kelime üstünde dönen önemsiz bir soru değil, arada dağlar kadar fark var. Bu ayrım

ortadayken, epistemolojinin ne olup ne olmadığını Ömür Sezgin'le tartışmak bizi bir yere götürmez. Yok eğer oturup bu konuyu kendi gerektirdiği ciddiyetle tartışacaksak, o zaman da bunu böyle bir polemik içinde yapmaya gerek yok.

Birikim'e savaş açan herkes gibi Ömür Sezgin de Althueser'i lafa karıştırmadan edememiş. Bu temcit plavını yeniden ocağa sürmek istemiyorum. Althueser'in özeleştirdiden önceki, özeleştirdiden sonraki teorik tutumlarını dergide veya yayımladığımız kitaplarında yeterince söz konusu ettik. Söylediklerine nerede katıldığımızı, nerede katılmadığımızı belirttik. Ömür Sezgin'in iddiaları, daha öncekilerden bir noktada ayrılıyor. Öbürleri bizim dehşetli Althueserci olduğumuzu ileri sürmüşlerdi. Marksist teoriye ve genel olarak «teori» denen şeye daha fazla yakınlığı olduğu anlaşılan Ömür Sezgin bizi ayrıca «kötü Althueserci» olmakla suçluyor. Her iki türden suçlamanın da benim için ilginç olmaktan çıktığını söylemeliyim. Marksist teoriye nasıl bakacağımı Althueser'in durduğu yere göre ayarlamak gibi bir sorunum yok çünkü.

ALTYAPI-ÜSTYAPI, YAPISAL NEDENSELLİK VE BENZERLERİ

Ömür Sezgin, üstyapıların özerkliği, altyapının belirleyiciliğinin niteliği gibi konularda şimdiki kadar **Birikim**'de ileri sürül-müş görüşleri beğenmez ve eleştirirken, bazan da bizim hiçbir zaman söylemediğimiz bazı sözleri eleştiriyor. Bunların belirtilmesinde yarar var. Örneğin, «üretim ilişkileri» konusu. Ömür Sezgin, **Birikim**'in üretici güçlere karşılık üretim ilişkilerine öncelik verdiğini söylüyor ve bunun Marksist teoriye uymadığını söylüyor. Doğrudur, uymaz; üretici güçler ile üretim ilişkileri birbirinden ayrı düşünülemez. Fakat, bizim bunu ayırmış gibi düşündüğümüz sonucuna Ömür Sezgin'in nereden vardığını anlamak mümkün değil. Anladığım

kadıyla, Ömür Sezgin, **Birikim**'de yazılan yazılardan kendine göre bir yorum çıkarmış, sonra da bu yorumu, **Birikim**'in «görüşü» olarak sunuyor. Üretici güçlerle üretim ilişkilerinin birbirlerinden ayrılacağı yolunda bir «görüş»ümüz olmadığını kendisine hatırlatalım.

Buna benzer, başka bir ilginç «yorum»u var Ömür Sezgin'in. Olduğu gibi aktarayım: «Örneğin, parti içi demokrasi gibi somut bir soruna, 'teorik' bir çözüm getirme iddiasında olan **Birikim**, sonunda partinin gereksizliği yolunda bir çözüm getirirse hiç şaşmamak gerekir. Belki bunu doğrudan söyleyemeyecektir, ama sonuç pek de farklı olmayacaktır.» Parti içi demokrasi sorununa çözüm getirme iddiasında değilsek de, «çabasın-da»yız. Bu kadarı doğru. Ömür Sezgin'in, bu «parti içi demokrasi» konusunda ciddi şüpheleri olmalı ki, bu yolda getirilebilecek «demokratik» bir önerinin, partiyi reddetme anlamına geleceğini söylüyor. Biz bu kadar karamsar değiliz bu konuda. Ayrıca, demokrasinin, partinin etkili işleyişini bozmaması gerektiğini de biliyoruz. Sadece şunu söylüyoruz: sosyalizm kitlelerin ve partili bireylerin yaratıcı yeteneğine inanlıdır (böyle bir inancı taşımayan bir «sosyalizm» kendi içinde çelişik bir kavram olmalı); dolayısıyla, mümkün olduğu kadar çok sayıda insana mümkün olduğu kadar geniş ölçüde inisyatif verilmesinin, parti çalışmasını daha da canlandıracağına güvenmemiz gerekir. Kimi zamanlarda bu inisyatif kullanımı bazı yanlış sonuçlar doğursa da, vakit kaybet-tirse de, bir anlamda kaybolan bu vakit bir başka, daha önemli düzeyde, kitlelerin kendilerini doğrudan yönetiminin deneyimleri düzeyinde, kazanılmış bir vaktittir. Genel ilkel düzeyinde bunu söylüyoruz. Geleceğin toplumunun insan ilişkilerinin ön-biçimlenişini kendi içinde oluşturan bir parti modelinden söz ediyoruz. Bunun, «partinin gereksizliği yolunda bir çözüm» olmadığı açık. Ama Türkiye'de herkes

bugün kendi hareketi ya da partisinin, büyük harfli ve tek hareket ya da parti olduğu inancında. Ömür Sezgin de sanırım kendi partisi konusunda böyle düşündüğü için yukarıdaki kehanette bulunmuş. Bu anlamda haklı sayılabilir: **Parti'nin** gereksizliğini elbette savunmayacağız, ama Türkiye İşçi Partisi'nin gerekliliği konusunda Ömür Sezgin'le aynı fikirde değiliz şüphesiz.

Yukarıdakilere benzer bir başka yanlış anlama konusu, **Birikim'in** belirli sorunlara tek ve kesin bir doğru cevap aradığı iddiası. Oysa tam tersine, **Birikim**, Marksist teorinin matematik bir kesinliği olduğu tezine karşı mücadele veriyor. Vurguladığımız, Ömür Sezgin gibi daha birçoklarını huzursuz eden «demokrasî» sorununun teorik gerekçesini de burada buluyoruz. Az önce, parti tabanına inisiyatif verilmesinin sonucunda bazı yanlışlıklar yapılabileceğini söylemiştim. Buna bir de şunu ekleyim: böyle bir uygulamanın tersini yapıp, inisiyatifleri «**politbürokrasi**» elinde toplamak, şatafatlı «bilim kurulları» ve «bilim emekçileri» kuruluşları yaratmak da bir partinin belirli yerine göre çok önemli) yanlışlar yapmasını önlemiyor, hattâ bu ihtimali artırıyor. Sosyalizmin tarihinde sayısız örneği var bunun. Bizler bu tarihe görece eleştirel bir gözle bakıyorsa, bu, belirli örgütlerin «yanlış yapımlarını» eleştirmek değildir. Eleştirelliği önleyen ve tabii dogmatizmi körükleyen monolitik yapılar kurularak yanlışların daha çabuk düzeltilmesine engel olan uygulamalardır eleştirelliğimizin nesnesi. Demokrasinin zorunluğunu şurada burada değil doğrudan doğruya hayatın yapısında, insan bilgisi ile bilgi nesnesinin hiçbir zaman öздеş olmayacağı olgusunda görüyor ve sosyalizm için demokrasinin hem teorik, hem de örgütsel bilke, bir zorunluk olduğunu savunuyoruz. Ömür Sezgin'in sarıldığının tam tersine, keskin: «doğru/yanlış» formüllerinin uygulanmasına karşıyız. Ancak

bununla, Ömür Sezgin'in ya da partisinin yaptığı gibi, sosyalizm tarihindeki her türlü makyavelizmi mazur göstermeye çalışmıyoruz **elbette**.

«Altyapı/Üstyapı» sorunlarına gelince, daha önceki bilgi teorisi konusunda olduğu gibi bu konuda da Ömür Sezgin'le anlaşamayacağımız yeterince açıktır. Gene de, ileri sürdüğü tezleri büsbütün cevapsız bırakmak istemiyorum. Aslında, bu bölümlerde **Birikim'i** açmaza düşürmek için alabildiğine bir zorlamaya giriyor; Marksist metinlerden habersiz bir kişi olmadığı için (**Birikim**'le tartışmaya gelenlerin bir kısmı yazık ki böyleydiler), bizim saptığımızı kanıtlama çabası içinde söylediklerimizi tek-yanlı alıyor ve abartıyor, aynı şeyi alıntı yaptığı klasik metinlere de uyguluyor. «Üretim ilişkilerine öncelik vermek» bu tutumun aşırı bir örneğiydi. Buna yakın bir tanesi de, «sınıf mücadelesine öncelik vermemiz». Oysa biz bunu belirttik, açıkça söyledik. Eski bir tartışmayı yeniden özetlemek gerekirse, Marx'ın, toplumdaki değişimin kayrakları üstüne ilk bakışta çelişik gibi görünen iki önermesi vardır. **Katkı'da**, bir dinamiğin üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiden kaynaklandığını, **Manifesto'da** ise, motorun sınıf mücadelesi olduğunu söyler. **Katkı'daki** önerme, olayı altyapıda hapsetmiş gibidir. «Sınıf mücadelesi», altyapı ile birlikte üstyapıda olup bitenleri de kapsadığı için daha zengin bir kavramdır. Benim, **Birikim'in** görüşü, bu iki önermenin aslında **çelişik olmadığı**, bir gerçekliğin iki görünümüdür (yer aldıkları metinlerin bağlamına bağlı olarak) vurgulandığıdır. İki önerme, ya biri ya da öteki doğru gibi ele alınırsa Marksist teori tek-boyuta indirgenmiş olur ve sosyalizm tarihinde bu yapılmıştır. Kullanma pek sevmediğim «sapma» demiyile söyleyecek olursam, örneğin Stalin «sapması» ile Marx'ın «sapması» bu iki önermenin tek boyutlu işlenişleriyle açıklanabilir. Stalin, **Katkı'daki** önermeyi, ü-

yapıyı dışlama pahasına mutlaklaştırmıştır. Dolayısıyla teknesizme kaymış, tarihin oluşumunu alet' edevât düzeyinde açıklama ya kalkışmıştır. Sovyetler Birliği'ndeki uygulaması da bu anlayışın acı sonuçlarıyla doludur. Buna karşılık Mao da «on bin yıllık sınıf kavgası» gibi metafizik laflar söylemektedir. Yürütmeye çalıştığı sınıf mücadelesi ile ekonomik temel arasındaki ilişkilere gözünü yummaya çalışmıştır. Altyapının bu teorilerden bağımsız, nesnel önceliği yüzündendir ki Mao'nun «üstyapıcılığı» ve volontarizmi de üstü örtülü bir ekonomizm olmuştur. Çünkü ekonomizmden kurtulmak, ekonominin varlığını reddetmekle olmaz. Bütün içinde ekonominin gerçek yerini ve etkilerini bilimsel-gerçekçi bir tavırla tesbit etmekle mümkün olur. Sınıf mücadelesinin de temelli, belirleyici olan düzeyde, yani altyapıda, üretici güçlerle üretim ilişkilerinin arasındaki çelişkidedir; ama bu çelişki, sınıf mücadelesinden, sınıf mücadelesi de bu çelişkiden kopuk olarak alınamaz. Ayrıca, sınıf mücadelesinin belirlemesi dışında, altyapısal çelişkinin belirlemesi veya çözümü mümkün değildir. Marx'ın iki önermesinden birinciyi öbürü pahasına temel almak ekonomizmi, ikinciyi önerme çıkarmak da volontarizmi ve Ömür Sezgin'in de seveceğini sandığım bir deyimle «goşizmi» getirir.

Dolayısıyla Ömür Sezgin'in bu konuyu da abartırken çarpıttığını ileri sürüyorum. Şimdi gelelim, «belirleyici düzey» olan ekonomik temelin, «egemen düzeyi» belirlemesi konusuna. Marx'ın bu anlayışa kaynaklık eden metnini Sezgin kendisi yazısına almış ve beni bu bölüme başvurmuş gereğinden kurtarmış. Marx'la aramızda bir mesafe yaratmak üzere söyledikleri ise gene kasıtlı bir şekilde abartılmış sözler. Şöyle diyor Sezgin:

Oysa, burada söz konusu olan, ekonomik yapının, Katolikliği (ideolojik düzey) tüm toplumun belirleyicisi olarak belirlediği değildir. İdeolojik

düzeyde varolan çeşitli ideolojilerden yalnızca bir tanesi olan katolikliğin, neden yine ideolojik düzeyde daha doğrusu üstyapıda, (tüm toplumsal süreçte değil) egemen olduğu. Aynı şekilde, üstyapıda neden belirli bir Devlet biçiminin egemen olduğu, yine maddi yaşamın üretim biçimi ile açıklanabilir. Yani, üstyapısal kurumların, ya da üstyapıyı oluşturan düzeylerden birinin toplumsal sürecin tümüne egemen olması söz konusu edilemez.

Bu açıklamaların ne amaçla yapıldığını kolay kolay anlamıyor insan. Söylenenler, neredeyse totolojik. Kime hitap ediyor, kime neyi öğretiyor? Gerçek bir teorik sonuca varmak için değil, politik bir kaygıyla, bir ideolojik rakibi güç durumda bırakmak için girişilen polemiklerde, polemikçilerin kendilerini kolay kolay kurtaramadığı bir zaafın yeni bir örneğiyle karşı karşıyayız sanırım. Ömür Sezgin, «makul» şeyler söylüyor, karşı tarafın ne dediğini iyi bilmeyen biri, bu satırları okuyunca, sözkonusu karşı tarafın farklı tezler savunduğu izlenimini edinecek ve aslını araştırmaya gerek duymadan Sezgin'in tarafını haklı bulacak. Dolayısıyla, totolojiye totoloji katmak da gerekse, Ömür Sezgin'in açıklamalarını bir kere daha ele almam gerekiyor. İlk cümlede, kasıtlı çarpıtmanın bir örneğiyle karşılaşıyoruz: «ekonomik yapının, Katolikliği... tüm toplumun belirleyicisi olarak belirlediği değildir.» Benzer iki terim arasındaki bu «masum» yer değiştirme, aslında, eldivenin içine demir parçası saklayan bir boksör «avantajı» sağlıyor Ömür Sezgin'e. Çünkü tartışılan, ekonomik yapının bir başka düzeye «belirleyicilik» değil, «egemenlik» (dominance) vermesidir. Sezgin'in koyduğu gibi söylenirse, bundan, **Birikim'in** «üstyapı belli koşullarda belirleyicidir» gibi bir tez savunduğu anlamı çıkar. Oysa biz böyle bir tez savunmadık, ekonomik düzey her zaman belirleyicidir, dedik. Ömür Sezgin gib-

okur yazar bir kişi, bunu dalgınlıkla yapmış olamaz. Bizim söylediğimiz «egemenlik» (Türkçe'deki «egemen» deyimini, «dominant»dan biraz daha kuvvetli bir anlam taşıyor zaten — teorik kesinlik açısından bu nüanslar da epey önemli), Marx'ın metnindeki «başrolü oynama» kavramından farklı bir şey değil. Ne demektir «başrolü oynama»? Ortaçağın feodal toplumunda, her toplum biçiminde olduğu gibi, «ekonomi» değil ama, «maddi hayatın üretilme ve yeniden-üretilme tarzı» anlamında altyapı belirleyici olduğu halde, insan davranışlarının bireysel ya da toplumsal motivasyonları dinden, yani Katoliklikten kaynaklanmış gibi görünür. Bu yüzden de bu ideolojik düzey, bu toplum biçiminde başrolü oynama durumundadır. (İdeolojinin bir «yansıma» olmadığını kabul etmekle, Katolikliği de bir «epifenomen» gibi görmediğimizi hatırlatmak gerek — Ömür Sezgin'le aramızda daha ciddi bir görüş ayrılığının temeli aslında burada yatıyor.) Öyle sanıyorum ki bu konuda Marx'ın söylediğiyle bizim söylediğimiz arasında hiçbir fark yok. Ancak Marx'ın bu sözünü ve teorik önemini günde getirenler bizleriz — Ömür Sezgin'in teorik kaynaklarını oluşturan «ortodoks» teorisyenler (yerli ve yabancı) değil. «Egemenlik» kavramıyla «belirleyicilik» kavramını birbirine karıştırıp çarpık bir sonuç elde eden Ömür Sezgin de, teorik olarak gördüğü, zeki olduğu için de anladığı bir olguvu, bazı «pratik» kaygılarla çürütmeye çalışıyor olmalı. Gelelim bunu izleyen cümleye: «ideolojik düzeyde varolan çeşitli ideolojilerden yalnızca bir tanesi olan Katolikliğin, neden yine ideolojik düzeyde daha doğrusu üstyapıda, (tüm toplumsal süreçte değil) egemen olduğudur.»

Burada, Katolikliğin çeşitli ideolojilerden biri olduğu vurgulanmış gibi. Yani, altyapının niteliği, varolan çeşitli ideolojilerden birini üstyapıya egemen kılıyor. Böyle bir önermeye bizim bir diyeceğimiz olmadığı gibi, ce-

şitli yazılarda, özellikle faşizm üstüne teorik analizlerde sık sık vurguladık bu sorunu. Belli bir altyapının tek bir ideoloji üretip başkasını üretemeyeceğini savunmak kadar, **Birikim'in** görüşlerine yabancı bir tez herhalde olamaz. O halde bunu kime anlatıyor Ömür Sezgin? Ya şu cümle: «Aynı şekilde, üstyapıda neden belirli bir Devlet biçiminin egemen olduğu, yine maddi yaşamın üretim biçimiyle açıklanabilir.» «Bu La Palisse gerçeği» kime söyleniyor? Biz de elbette aynı şeyi söylüyoruz, ama bunu söylediğimiz için bir «teorik tesbit»te bulunduğumuza filan inanmıyoruz, öylesine açık bir şey bu.

Ancak, Ömür Sezgin, kendi Marx yorumunda birkaç lafta bir bunun «tüm toplum» için, «tüm toplumsal süreç» için geçerli olmadığını söylerken, tartışmayı bizim katılamayacağımız bir yere çeker gibi, daha doğrusu, Marx'ın sözünü tek-yanlı abartır gibi görünüyor. Bunu son cümleyle birlikte ele alalım: «Yani, üstyapısal kurumların, ya da üstyapıyı oluşturan düzeylerden birinin toplumsal sürecin tümüne egemen olması söz konusu edilemez». Bir düzeyde buna da katılıyorum. **Birikim** toplumsal bütünün değişik düzeylerinin karşılıklı **görece özerkliğini** savunduğuna göre, ekonomik determinizme karşı çıkayım derken bir üstyapısal düzeyi toplumun bütünü gibi görmeyecektir elbette. Bütünü ekonomiye indirgemek ne kadar yanlışsa, üstyapıya veya ideolojiye **indirmek** de o kadar yanlış. Biz, toplumsal bütünü böyle **simetrik** bir yapısı olduğuna inanmıyoruz. Buraya kadar, Ömür Sezgin'in dediği gibi, üstyapının «tüm toplumsal süreçte» egemen olmadığına katılıyoruz. Ama Ömür Sezgin, Marx'ın sözünü, altyapının «egemen yapı»yı belirlemesi değil, üstyapıda hangi ideolojinin egemen olacağını belirlemesi gibi anlıyorsa, bu yorumun pek anlamlı olduğu söylenemez. Çağdaş bir burjuva toplumunda, varolan çeşitli ideolojiler arasında faşist ideoloji «üstyapıya» egemen olabilir.

Bunda şüphesiz altyapının —sınıf mücadelesi dolayısıyla elbette— belirleyiciliği vardır. Peki, üstyapıda böylece faşizmin egemen olması, altyapıyı bu egemenliğin etkilerinden bağımsız mı tutacaktır? Marx'ın «başrolü oynamak» kavramından bu mu anlaşılır? Bu sözleri ne gibi bir bağlamda söylüyor Marx? Muhallifleri onun, «ekonomi» anlamında aldıkları altyapı olgusunun, modern toplumda belirleyici olabileceğini, ama Katolikliğin egemen olduğu ortaçağda ve politikanın egemen olduğu Atina ve Roma'da insan davranışlarını ekonomik ilişkilerin değil, ideolojilerin belirlediğini söylemişlerdir. Marx ise verdiği cevapta bunun herkesce bilinir bir laf olduğunu söylüyor (ama belli ki bilmeyenler de hâlâ var), ama bu yapıların sözkonusu toplumlarda «başrolleri oynamasını», «o toplumların kendi geçimlerini sağlama metot ve biçimleri»ne bağlıyor. Ömür Sezgin ise bu zengin teorik tesbiti, ortaçağda altyapının, çeşitli ideolojiler arasında yalnız Katolikliği üstyapıda egemen kıldığını söylemeye indirgeyerek anlamsızlaştırma eğiliminde görünüyor. Bunun sebebi de Ömür Sezgin'in, altyapı ile üstyapı arasında bir «neden-sonuç» ilişkisi kurma eğilimi olsa gerek. Yazısında kendisinin de Marksizmin ekonomik determinist yorumuna karşı olduğunu belirtmekle birlikte, bu yorumu yanlışlayan her türlü girişime karşı olduğu da anlaşılıyor.

«Yapısal nedensellik» kavramı üstüne söyledikleri de böyle. Toplumda «altyapı» adı verilen bir motor olduğunu inandığı için, üstyapısal olayları ya da genel anlamda toplumsal olayları, bu tek ve nihai merkezin yaydığı etkilerin yankıları gibi görüyor. Toplum sanki bir devlet aygıtı gibi düşünülmüş (ya da bürokratik bir parti gibi); merkez, kolları genelgelerini gönderiyor, genelgeleri alan görevliler (çeşitli üstyapı kurumları bunlar), gelen emirleri yürürlüğe koyuyor. Böylece, üstyapının görece özerkliğinden, genelgeyi alan

memurun becerikli ya da beceriksiz olması, işini iyi bilmesi veya az bilmesi gibi şeyler anlaşılıyor. Toplum denilen karmaşık olay aşağı yukarı böyle bir mekanik aygıt modeli içinde kavranırsa, «yapısal nedensellik» gibi kavram abes olur elbette.

Ben kendi söylediklerimi kısaca ve şematik bir biçimde özetleyerek, tartışmanın bu bölümünü de kapatmaktan yanayım. Toplumsal bütün karmaşıktır; karmaşıktır, çünkü kendisini oluşturan öğeler **homojen**, birbirini **yansıtır** nitelikte değildir. Toplumsal bütünü, birbirlerini karşılıklı etkileyen ve belirleyen ama birbirlerine indirgenemeyecek olan düzeyleri vardır: ekonomik, politik ve ideolojik. Bu düzeyleri, genel toplumsal pratikleri soyutlayarak çıkarıyoruz. Bir pratiği de, varolan bir nesnenin dönüştürülmesine göre tanımlıyoruz. İnsanlar verili doğayı insanî ürünlere dönüştürerek ekonomik, verili toplumsal ilişkileri reformlar, devrim'ler v.b. yoluyla dönüştürerek politik, verili dünsel içerikleri yeni bilgilere dönüştürerek ideolojik pratikte bulunurlar. Bunlar birbirine bağlı, birbiriyle ilintilidir, ama birbiriyle özdes değildir; biri öbürüne indirgenemez. Soyut bir toplum modeli üstüne bunları sözlüyoruz ama, somut verili bir toplumda ayrıca savdığımız her düzeyde, değişik üretim tarzlarının ilişkilerine tekabül eden farklı yapılar da vardır: bir toplumsal formasyonda birkaç üretim tarzına tekabül eden üretim ilişkilerinin, politik örüntülenme biçimlerinin ve ideolojik formasyonların bulunması gibi. Bu da, karmaşıklığı artıran bir etmendir.

Bütün bunlarda, Ömür Sezgin'in sözünü ettiği «kısır döngü» nün herhangi bir izi yok. Sezgin, bütünü öğelerini belirlediği yolundaki önermemi böyle yorumluyor. Somut bir örnek verelim. Başka üretim tarzlarına tekabül eden ilişkileri barındıran, ama temelde kapitalist üretim tarzına göre örgütlenmiş bir toplumsal formasyonda, «feodal kalıntılar» dediğimiz yapılar nasıl be-

lirilir? «Feodal» bir dinamikle mi yaşarlar, yoksa içinde yer aldıkları kapitalist bütün tarafından mı belirlenirler? Ömür Sezgin bu konuda bir başka tür «ortodoksi»nin **düalist** açıklamasını kabul ediyorsa, bir zamanların ünlü Türkiye analizi tartışmalarında TİP'in tezini değil, Millî Demokratik Devrim tezini de benimliyor olmalı.

«Yapısal nedensellik», benim kullandığım anlamda, öyle pek çetrefil bir kavram değil. Ekonomik deterministlerin anladığı ampirist nedensellik kavramına göre, temel olan altyapıda A anında ortaya çıkan bir olay, üstyapının X düzeyini B anında, Y düzeyini C anında belirler v.b. Az önce verdiğim örnekteki gibi, ya da havuzda taşın düştüğü yerde halkaların birbirini izleyerek genişlemesi gibi bir modeldir bu. Ben ise, toplum modelimi, bu tür bütün **merkezli** yapılardan farklılaştırıyorum. Altyapıyı toplumun merkezi olarak değil, maddî hayatın üretimi ve yeniden-üretimi olarak toplumu son kertede belirleyen yapı olarak görüyorum. Bu anlayışın, Ömür Sezgin'in yazısında alıntı olarak sunduğu Marksist klasik metin örneklerinin herhangi birisiyle çelişir bir yanı da yok. Yapısal nedenselliğin bir başka —buna bağlı— anlamı da, toplumun herhangi bir düzeyinde gerçekleşen bir olayın, öbür düzeyleri aynı anda etkilemesi ve bütün düzeylerin de birbirlerini aynı anda karşılıklı etkilemeleri, belirlenmeleridir. Bu, mekanik bir toplum anlayışına elbette aykırı gelecektir, ama bunun sorumlusu ben değilim, bu mekanik anlayışa sahip olanlardır.

İLKEK ANTI-KOMÜNİZM

Şimdi, yazının başında değindiğim daha politik konulara gelelim. Bu konular, Ömür Sezgin'in yazısında usta bir polemikçiye yaraşır bir «az sözlülükle» dokunulup geçtiği halde, asıl politik gerilimi taşıyan noktalar bunlar. Ayrıca, her ikisi de (yani, Doğu Avrupa sosyalizmini eleştirmemizle belirginleşen anti-komünizmimiz ve bir de «ka-

çak» oluşumuz) çoktandır açık açık tartışılma aşamasına gelmiş sorunlar.

Önce, Ömür Sezgin'in şu notunu birlikte okuyalım:

Bu yazı **Birikim**'in «Doğu Avrupa Komünizmi» özel sayısı çıkmadan önce yazılmıştır. Yazıyı yazmadan bu sayıyı görmüş olsaydım, ya **Birikim** üstüne yazı yazmaktan vazgeçer, ya da en azından bu yazı biraz daha farklı olurdu. Bu son sayısıyla **Birikim**, çok açık ve ilkel bir biçimde anti-komünizm yoluna girmiştir. Bundan sonra gidebileceği yer neresidir, hangi «ince» yolları deneyecektir, doğrusu merak bile etmiyorum. Çünkü bu son sayı ile **Birikim** geleneksel okuyucularının bile gözünde itibarını yitirecektir. Açıklamalarını anti-komünist tutumlarıyla ün salmış kimi batı kaynaklı yayınlara dayandırıran bir derginin Türkiye sosyalist hareketine karşı konumunu açıklamak için artık uzun uzun incelemelere gerek kalmamıştır.

Ömür Sezgin böyle diyor. İkkin bir haber vereyim: **Birikim**, bu özel sayıdan sonra «geleneksel okuyucularının... gözünde itibarını» yitirmedi. Birçok kişi tarafından kutlandı, Ömür Sezgin gibi düşününlerin yıllardır örtülü tutmaya çalıştığı —büyük ölçüde başardığı— bir gerçekliği biraz olsun araladığı için. Sezgin'in son cümlesinde değindiği batı kaynaklı dergi, **Spiegel**. Demokratik Alman Cumhuriyeti tanıtılırken bu dergiden bazı olgusal bilgiler aktarılmıştı. Söz konusu özel sayıda çok önemsiz bir yer tutan **Spiegel** alıntılarının tartışması daha önce yapıldığı için ben bu konuya yeniden girmeyeceğim. İkkin şunu sorayım Ömür Sezgin'e: yazılarını yayımladığımız kişiler, yani Macaristan'da Haraszti, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde Bahro, Çekoslovakya'da Pelikan ve ayrıca teyple tesbit edilmiş konuşmalarından alıntılar verilen, Polonya'da Gierak anti-komünist midirler? Aslında bu ülkelerde ve Sovyetler Birliği'nde,

uygulanmakta olan sosyalizm biçimine karşı yığınla gerçekten anti-komünist eleştiri vardır. Birçok iyi niyetli Sovyet yurttaşını, Soljenitsin'in haklı olamayacağına ikna etmeye çalışmışım, ama boşuna. Bu, başlı başına bir sorun: yani, bu ülkelerde devlet aygıtında Marksizm donar, taşlaşırken, toplumda sol bir muhalefet biçimi olarak da çok marjinal kalması. Bu yüzden biz bu özel sayıyı hazırlarken, sunduğumuz yazarların bir Komünist olarak şerefli geçmişleri olmasına özen gösterdik.

Bu sorun, özünde, temelinde, bir sorumluluk, hatta bir ahlâk sorunudur, sanıyorum. Niçin sosyalistiz, Marksizmi niçin benimzedik? Kendi hesabıma ben, hayati en doğru biçimde (mutlak doğru olmasa da) Marksizmle anlayabildiğim için Marksist oldum. Dolayısıyla, Marksizmi yalan söylemek için kullanmam. Niçin sosyalist oldum? İşçi sınıfının ve bütün ezilen sınıf ve tabakaların, kendilerini sonuna kadar insanileşmekten alıkoyan toplumsal düzenlerden kurtuluşları ancak sosyalizmle gerçekleşeceği için. Gittiğim bunca işçi eğitim seminerinde, o kadar çok sayıda işçi, «Bu anlattığınız sosyalizm herhangi bir ülkede uygulanıyor mu?» diye sorunca, buna olumlu cevap vermek midir sosyalist olmanın ölçüsü?

Şüphesiz her sorunun tartışılmasının bir sırası, düzeni vardır. Örneğin **Birikim**'in özel sayısı, sosyalizm konusunda ilk bilgilerini almaya başlamış kimselerle tartışılmaz, çünkü böyle olursa, öğrenme durumunda olan kişi, nedenlerini bilmediği, kavrayamadığı bazı sonuçlarla karşılaşmış olur ve ilgisini de, umudunu da kaybedebilir. Bir eleştirinin yöntemi öğrenilmeden eleştirinin kendisine geçmek de sakıncalıdır. Ama **Birikim**'in özel sayısı bu düzeye hitap etmiyor, belirli bir teorik birikimi olan, kadrolaşmış kimselerle diyalog kuruyor. Bu düzeye gelindiğinde, sosyalizmin, olumlu ve olumsuz her sorunu hiçbir sansür uygulanmadan tartışılmalıdır.

Ancak, anlaşılıyor ki Ömür

Sezgin'in sorunu bu değil; ortada tartışılacak bir durum olduğuna inanmıyor. Böylece, Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanmakta olan «sosyalizm» biçiminin niteliğinin tartışılmasını bir anti-komünizm gibi görüyor. Dogmatizm, çok zaman, duygusal bir bağlanmadan da doğabilir ve en iyi niyetli biçimi budur. Ömür Sezgin'in dogmatizminin de böyle bir bağlanmadan kaynaklandığını dilerim — çünkü daha beterleri de var, böyle bir «aparat»ta kendine iyice bir yer hayal edenler gibi. Kaynağı ne olursa olsun, «real-sosyalizm» sorununa dogmatik bir gözle bakmamıza imkân yok artık. «Artık» dememin nedeni, geçmişte böyle bakmanın gerekli veya zorunlu olması anlamında değil, bilginin niceliği ve niteliği bakımından görece mazur görülür olduğu anlamında. Bugün ise, her şeyden önce kitlelere karşı duyduğumuz sorumluluk, «real-sosyalizm»in tartışılmasını zorunlu kılıyor. Bu kelimeyi bizim icat etmediğimizi Ömür Sezgin de pekiyi bilir. Bu kelime, onu icat edenlerin bir savunma sözü olduğuna göre, kendileri, savunulacak bir durum olduğunu örtük biçimde de kabul etmişlerdir. Böyle bir durum olmadığını ileri sürmek sanırım «kraldan fazla kralcı» nitelemesine hak kazanır.

Bu soruyu teorik düzeyde ele almadan önce, Ömür Sezgin'de üstü örütülü bir biçimini gördüğümü sandığım «duygusal bağlanma» konusuna kısaca değinmek istiyorum. Çünkü insanlar, somut bireyler, «teori»den ibaret değiller ve birbirleriyle tartışırken bol miktarda teorik edebiyat yapsalar da, duygusal-öznel konuları bütün bu edebiyata yaklaşımlarını derinden etkiliyor.

Bir yandan kararlı bir Marksist olmak, bir yandan da Marksist teorinin çeşitli toplumsal formasyonlardaki uygulama biçimine eleştirel bir tavırla yaklaşmak şüphesiz güç bir iştir. Örneğin bir Ekim Devriminin şanlı sayfalarını okuduktan sonra, bugünün gerçekliğiyle yüzleşmek ko-

lay değildir. Bugüne kadar bildiğimiz yapısıyla insan, teorik/bilimsel düzeyde doğruluğunun kanıtlandığı bir teörinin pratikte yanlış sonuç vermiş olacağına inanmak istemez —o teori ile o pratik arasında bir özdeşlik kurduğu için— ya da bu ilişki kendisine her zaman bir özdeşlik ilişkisi olarak sunulduğu için. Bu «özdeşlik» sorununu biraz sonra ele alacağım. Şimdilik, bütün bunlar geçerli olmakla birlikte, imanın hiçbir zaman gerçeklik karşısında tutunamayacağını söylemek istiyorum. İman, geçici sürelerle gerçekliği örtebilir, ama gerçekliği gerçekten değiştiremez. Dolayısıyla, bu gerçeklikten sürekli muştalar yer. Bunlar bazan mizahî bir biçime de bürünebilir: 12 Mart zamanı yakalanmış devrimcilerin, Emniyet'in bir odasında Doğu Almanya'dan kaçan bir sıradan yurttaşla karşılaşmaları gibi. İki tarafın da karşısındakini kendi geldiği yerin felâketlerine karşı uyardırmaya çalıştığı, kavramları ortak olmadığı için bir diyalog da olamayan böyle bir konuşmanın derin ironisi herhalde üzerinde düşünmeye değer.

Benim başımdan böyle dramatik bir olay geçmedi. Kapitalist dünyanın anti-komünist propaganda ilkeliliği de zihnimde en ufak bir iz bırakmadı. Ama ben de Doğu Avrupa ülkelerinden birçok kişiyle tanıştım —özellikle Avrupa'da iken. Bu ülkelerin bazılarında geçtim, ayrıca Sovyetler Birliği'nde bulundum. İngiltere'de, Fransa'da v.b. tanıştığım sosyalist ülke yurttaşları «hürriyeti seçmiş» kişiler değildi. Belli bir süreyle dış ülkelerde bulunan, çoğu da kendi vatanlarında Komünist Partisi üyesi olan insanlardı Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanmakta olan «sosyalizm» biçiminde eleştirilmesi gereken pek çok şey olduğunu başkalarından değil, onlardan öğrendim. Öncelikle onlardan; sosyalist ülkelere gidip gelmiş birçok kişiyle de konuştum şüphesiz. Anlattıkları şeylerden bazılarının doğru olduğunu sonradan kendi gözümle de gördüm. Ama bunlar hiçbir zaman beni

aynı derecede etkilemedi. Anti-komünist olanların değil, kendileri komünist olanların eleştirileri çok daha ciddi idi. Döviz kaçakçılığı, karaborsa ya da fuuş... Bunlar da şüphesiz önemli ama kendi başlarına belirleyici değil, marjinal— ayrıca, bir toplumda sosyalizmin uygulanmaya başlamasıyla birlikte bütün insanların «pirüpak» kesileceklerini, bir hedefe varmak için uygulanan görece kısıtlayıcı politikanın bu tür kazanç düşkünlüklerini de önlemesi gerektiğini, buna benzer şeyleri düşünmek, hayalcilik oluyor. Sosyalizmin başarısının ölçüsü bunlarda aranmaz. Ama o ölçünün aranacağı şeylerin yokluğu, bunların varlığıyla birleştiğinde, ortaya biçimsiz bir durum çıkar. Söz konusu toplumlarda varolan ciddi bozuklukların bir kısmı, Ömür Sezgin'i öfkelenen özel sayıda, Bahro'nun, Pelikan'ın, Haraszi'nin yazılarında vardı. Ben kendi kaygımı en kısıtlanmış biçimiyle özetleyim: kitlerdeki büyük politik bilinç boşluğu. Ömür Sezgin «anti-komünist» diyor kolaylıkla ve provoke ediyor. Ama ben burada susmayı tercih ediyorum. «Sosyalist ülkeler» hakkında bildiklerimi «kamusal» bir biçimde anlatmaya hazır bulmuyorum kendimi şimdilik. Doğrudan doğruya kişisel bir durum bu, ne bir şeyi saklamak istediğim için, ne de «politik» davranmak istediğim için. Bu bildiklerimin bende yarattığı gerilimi bireysel-duygusal olduğu kadar genel-teorik düzeyde de çözüme ulaştırmış değilim çünkü. Varolan rejimlere yöneltilecek kolay suçlamalarda çözülecek bir sorun değil bu. Ama, şimdiye kadarki «Marksist olma» çabalarının bana öğrettiği bir şey varsa, o da, olan bir sorunu görmezlikten gelmenin korkunç yanlışlığı, sorunu görmezden gelecek erişilecek rahatlığın utanç verici sahteliğidir.

Sorun, bir bakıma, kavram olarak «real-sosyalizm» sözünde düğümleniyor belki. Kendisine yönelecek her eleştiriyi en azından «utopyacılık»a mahkûm etmek isteyen bu kelimedede. Sos-

yalist toplum biçimini kurmanın büyük güçlüklerini bilmiyor değiliz. Bundan altmış veya otuz yıl önce, böyle bir girişimin karşılaşılabileceği dışsal güçlüklerin daha da muazzam olacağına bilincindeyiz. Ama bize, «real-sosyalizm» adı altında, «bu işin olup olacağı budur, böyle bilene» denilmesin. Adı Hıdır olanın elinden gelen bu olabilir ama, sosyalizmin elinden gelecek daha çok şey var. Hele bugün, edinilmiş bütün deneylerden, çıkarılmış bütün derslerden sonra.

MARKSİST TEORİ/ KOMÜNİST PRATİK

Ömür Sezgin, *Birikim*'i idealist bir anlayışla bir «Marksist bilgi teorisi» saplantısına kapılmak ve Marksist teörinin özünü aramakla suçluyor. «Ekonomizm», Hıristiyanlığın ilk günahı gibi gördüğümüzü de ekliyor. Bu eleştirileri bence doğru değil, ama buraya kadar değindiklerime oranla çok daha ciddi ve verimli bir tartışmanın yolunu açıyor. Sezgin'in uyarısı olmasa da derlenip toparlanması gereken bir sorundur bu. Fakat, birden fazla suçlamaya karşılık vermek zorunda olduğum bu yazıda böyle bir «teorik» soruna teörinin hakkını vererek girmem mümkün değil. Onun için, ileride daha ayrıntılı şekilde tartışacağım bazı önermeleri sıralayacağım.

Komünist pratikten ayrı olarak, bir yerlerde safiyetini koruyan bir Marksist teörinin ya da böyle bir teörinin «öz»ünün bulunduğunu düşünmek gerçekten idealist bir yaklaşımdır. Böyle bir anlayış, bir dinin «köken»ine dönmek isteyen tarikatlarına benzeyen idealist davranışlar da doğurur.

Ancak, bunun karşıtı olan «historisist» yaklaşım da bana eşit derecede idealist görünüyor. Bu ikinci anlayışa göre, Marksist teori kendi somut koşullarından oluşan çevreye göre tek doğru pratiğini yaratır (bu somut koşulları, dışsal toplumsal etmenler ve aynı zamanda sosyalistlerin bilincilik düzeyleridir). Böylece, koşullarıyla teori arasında

bir zorunluluk ilişkisi kurulmuş olur ve «dönemin bilinci», «dönemin doğrusunu» yansıtır. Öyle sanıyorum ki, bizleri «bozulmamış bir öz» aramakla suçlayan Ömür Sezgin, kendisi de bu ikinci anlayışa yakın (onu büsbütün benimsememişse). Şu sözleri bende bu izlenimi uyandırıyor:

Eğer tarihsel maddecilik diye bir teori varsa ve yeni olgular, yeni koşullar ortaya çıkmışsa, yapılacak iş, bu olgular somut olarak incelemektir, hiç değilse sorunları somut olarak ortaya koyabilmektir. Bugün sosyalist ülkelerin, kapitalist ülkelerdeki komünist partilerin ve de Türkiye'de sosyalist hareketin hiç kuşkusuz birçok sorunları vardır. Gerçekten bazı tikanlıklar mevcuttur. Ama bütün bunları somut gerçeklikleri içinde incelemeye yanaşmaz ve Hıristiyanlıktaki gibi bir ilk günaha bağarcasına «ekonomizm ve tuzu kuru hümanizm» bağlarsanız neyi çözümlenmiş olursunuz? Belki yeni kavramlar, süslü tanımlar bir bilimsellik havası verebilir, fakat en ufak bir kurcalama, bütün bu parlak sözlerin içeriğinin boşluğunu ortaya çıkaracaktır.»

Şimdi, «bütün bunları somut gerçeklikleri içinde» incelemek gibi bir söz, bana çok tehlikeli görünüyor. Bir analogi yapmak gerekirse, bireyler düzeyinde, her insanın hayatını kendi «somut gerçeklikleri» içinde incelemek, sonunda o insana hak vermeyi gerektirir. Edebiyat bunun klasik bir örneği: bir katilin hayatını anlatan bir roman, okurlarda kendini roman kahramanıyla özdeşleme mekanizmalarını harekete geçirmeyi başarabildiği ölçüde, katilin eylemini de haklı gösterir. Bu açıdan bakıldığında, Hitler'in hayatı da Hitler'in eylemlerini haklı gösterir, Hitler'in eleştirisine imkân vermez. Çünkü bu «somut gerçeklikleri içinde» bakmak, aslında bir özelliği paylaşmaktır. Bir ortak eylemin, yürürlüğe konduğu

anda kendisine katılanlara inandırıcı görünmesi, en azından, tek akla yakın yol gibi görünmesi, bunun sonradan da böyle görünerek kutsallaştırılmasını gerektirmez. Seçilen eylem, mümkün olan çeşitli alternatifler içinden yalnızca biridir ve en doğrusu olması gerekmez. Şimdiye kadarki sosyalist hareket tarihi, Marksist teörinin de yanlış eyleme karşı bir bağışıklık kazandırmadığını gösteriyor. Şu halde temel yanlış, yanlış yapılabileceğini kabule yanaşmaktır. Bu, Marksizmin, tanımı gereği yaşanan, yaşanması gereken bir teori olmasının bir varlığı. Önemli olan, teoriyle birlikte yürüyen pratiğin doğrularının ve yanlışlarının en geniş kitlelerle birlikte yaşanması, dolayısıyla sınanması, dolayısıyla kitlesel olarak düzeltilmesi.

Bir teoriyi bir pratik olarak yaşamak bütün bunları zorunlu olarak getirmekle birlikte, olayın bütünü yeni bir pragmatizm biçimine dönüştürmemeye de dikkat etmek gerekiyor. Marksist teörinin bilimsel bir teori olarak özgüllüğünü gözden kaçırdığımızda, böyle bir pragmatizm tehlikesiyle karşı karşıya geliriz. Ömür Sezgin'in de katılacağı bir örnekten söz açalım: Çin Halk Cumhuriyeti örneğinden. Burada oluşturulmuş tezlerin, sözgelişi bir «Üç Dünya Teorisi»nin, Marksist teoriyle bir ilişkisi olduğu savunulabilir mi? Savunulamazsa, bu savunulamayacağı iddiasını neye dayanarak öne sürüyoruz? Marksist teörünün öncüllerine başvurmak durumunda değil miyiz? Bir başka söyleyişle, Çin'in tezleri ile Marksist teoriyi Marksist teori yapan ilkeler arasında bir farklılık olduğunu tesbit etmiyor muyuz? Böyle bir durumda, Çin'in tezlerini «somut gerçeklikleri içinde incelemeye» girişsek, o somut gerçekliklerle söz konusu tezler arasında açık bağlantılar bulacağımız başından bellidir. Şu halde, bir uygulamaya «somut gerçeklikleri» arasındaki bağlantı, o uygulamayı «Marksist» bir uygulama yapmaya yetmiyor. Aynı şey, Stalin döneminin «Nazi-Sovyet Paktı»

veya Komintern'in lağvedilmesi gibi tarihi olayları için de geçerli. Bunları Marksist uygulama olarak kutsayacak herhangi bir «somut koşul» yok (söz konusu olayları onaylatacak «pragmatik» gerekçeleri «real-politik» bir rahatlıkla bağrımıza basmıyorsa).

İşte *Birikim*'de sözü edilen «bilgi teorisi» sorununun teorik-pratik bağlamı, kısaca, budur. Bu sorunun şimdiye kadarki tartışmalarında belki bazı belirsiz noktalar kalmıştır, ama Ömür Sezgin'in «idealizm» iddialarının nesnel bir temeli yoktur. «Saf bir teori» arayışı da söz konusu değildir.

«KAÇAKLIK» VE «TİP'LİLİK»

Ömür Sezgin'in eleştirilerini, ne kadar katılmasam da, ciddi bulduğumu, «seviyeli» bulduğumu belirttim. Yazının sonundaki cümle de bu yüzden tana, dıştan bir müdahaleyle oraya eklenmiş gibi göründü. Şöyle diyor Sezgin: «Çünkü bu türü yanıtlar ya da teori arayanlar esas olarak sınıf mücadelesinin giderek hasımları haline gelen kaçaklardır.» Bu cümle, yazarın başlangıçtaki sözüyle de çelişiyor: «... bu eleştirilerin çoğunluğu (belki tümü), *Birikim*'i 'pratikten kopukluk', 'entelektüellik', 'siyasetçilik'le suçlamaktaydı. Bizim amacımız, *Birikim*'i kendiliğinden emtiş olduğu amaçları ve bilinçli olarak yüklenmek istediği işlevi çerçevesinde değerlendirmekle sınırlı kalacaktır.»

Her neyse, bu sözlerin çelişip çelişmemesi çok da önemli bir konu olmasa gerek. Yazısını yazdıktan sınırlanmış de olabilir Ömür Sezgin ve sonunda, başa koyduğu «beyanatı» çiğnediği gibi, bunu silmeyi de unutmuş olabilir. Ne var ki, bu «kaçak» suçlaması, Ömür Sezgin'in ağızından ve *Yurt ve Dünya* sayfalarında bir hayli ironik bir söz oluyor. İlkini şunu söylemeliyim: hem hayatımı rahat ve huzur içinde geçirmek, hem de bir çeşit sosyalist olduğuma kendimi inandırmak isteseydim, bugün varolan partiler ve hareketler

bolluğu içinde hiç tereddüt etmeden TİP'i seçer, üyesi olurum. Yalnız yenisini değil, eskisini de bilirim TİP'in. Sadece, kendisinin bile silik bir kopyası haline gelmiş olan yeni TİP'de değil, eski TİP'de de bir tür aydın, bu tip bir rahatlık imkânı verilirdi. Son dönemde, Ömür Sezgin'den gayri TİP'ilerden de işittik bu «partililik» olayının önemini. Onun için, TİP olayını başından alarak gözden geçirmek bir zorunluluk haline geldi.

ESKİ TİP'İN ÖNEMİ

Bugünkü TİP'i, altmışlardaki Türkiye İşçi Partisi ile karşılaştırmak mümkün değildir. Altmışlardaki parti, özel bir konjonktürün sonucu olarak doğmuş ve bütün aksaklıklarına rağmen çok önemli bir işlevi yerine getirmişti. Ama bu işlev, şimdi eseri olmayan belirli koşullara bağlıydı.

TİP homojen bir sosyalist parti olamadı. Başlangıçtaki önemi de, sonraki başarısızlığı da buna bağlıdır. 1961 anayasasına kadar sosyalistlerin yasal örgütlenme imkânı olmamış, sosyalist düşünce ayrıca yayın düzeyinde de gelişmemişti. Toplumun politik yapısının solunda böylece yaratılan yapay boşluk altmışlardan sonra birdenbire doldurulmaya başlandığında, utopik veya bilimsel, sosyal-demokrat veya radikal veya reformist veya Marksist, kendini «sol» olarak tanımlama eğiliminde birçok görüşün (ve bireyin) bu boşluğa doğru akması kaçınılmazdı. Nitekim böyle oldu: oldukça belirsiz bir biçimde «sol» düşünceliler TİP'de toplandı. Ama TİP'i oluşturan bileşimler, sadece bireyler değildi; varolan kitle hareketinin değişik kesimlerini temsil yeteneğine sahip kişi ve gruplar da kurucusu olarak ya da sonradan katılarak TİP bünyesinde yer aldılar. Bunların başında partiyi, daha sonra da DİSK'i kuran sendikacılar gelir. Doğulu aydınlar bir başka önemli gruptu. Hemen hepsi öğrenci olan, pratik çalışmalarıyla partiyi ayakta tutan, teorik eğilim olarak da Marksistleşme süreci içinde bulunan militanlar bir

başka önemli bileşkeyi meydana getiriyordu.

Bu öğelerin kaynak ve eğilim olarak farklılıkları, TİP'in heterojen yapısının kanıtıdır. Fakat bu heterojenlik bence, o aşamada, parti için bir dezavantaj değil, tersine, olumlu bir kalkış noktasıydı. Bunun nedenlerini sayayım: ilkin, TİP'in bu niteliğiyle kuruluşu, Türkiye'de sosyalizmin bir kitle örgütlenmesi haline gelmesinin ilk örneğidir. Daha önceki sol hareket öncelikle baskıcı devletin ve yasalının zorlamasıyla, dar bir kadro hareketinin sınırlarını hiçbir zaman aşamamıştı. Şüphesiz devlet baskısı bu özelliğin tek açıklaması değildir. Sosyalizmin dünya çapında Jakobenleştiği, Türkiyelili sosyalistlerin de bunu bir olumluluk ölçüsü saydığı, bir olgudur. Eski sosyalist hareket kendi Jakoben ölçüleri içinde ideolojik homojenliği her zaman temel almış, böylece bir dar kadro hareketi olmaktan kurtulamamış, üstelik, özlediği homojenliği de gerçek bir anlamda sağlayamamıştı. «Dünya sosyalizmine» bağlılık düzeyinde gerçekleşen homojenlik, partinin dar kadroları arasında gerçek bir uyumluluk haline gelmedi. Fraksiyonculuk her zaman vardı. «Parti disiplini» adına hâlâ dışı açıklanmayan yığınla kişisel sürtüşmenin varlığı, bütün gizlilik çabalarına rağmen bilinir. Bu arada, özellikle Esat Adil olayı sırasında bu Jakoben yapıyı aşma yolunda bir adımın gerçekten atılıp atılmadığı bu tarihin aydınlanması bakımından incele-nip araştırılması gereken bir konudur.

İşte TİP'in heterojen yapısı, eski sol geleneğin egemen Jakoben eğiliminden nesnel bir kopmayı temsil ettiği ölçüde olumluydu. Sosyalist kadrolar atmosferin bir köşesinde yetiştirilip gökten zembille indirilemeyeceğine, kadrolaşmanın, kadro-öncesi insanlarla başlaması gerektiğine göre, böyle bir başlangıç kaçınılmazdı.

İkinci olumlu nokta, altmışlarda gelişen TİP'in farklı kaynaklardan doğan kitle taleplerini

kendi yapısı içinde eklemleyebilme yeteneğiydi. Üstelik bunu, başından beri kendi sosyalistliğini ilân ederek yapılabiliyordu. Etnik düzeyde ya da mezhep düzeyinde baskı altında yaşayan kişiler, bu sorunlarını sosyalizm içinde, sosyalist bir örgütlenme içinde çözmek durumundaydılar. Bu yapı, demokratik taleplerle sosyalist hedefler arasında oldukça tutarlı ve gelecek için umut veren bir iççelik sağlıyordu. Yukarıda saydığım gruplar dışında, girdiği seçimlerde köylüden oy almayı da başaran TİP, gücü oranında köylülük üzerinde de bir ideolojik etki yaratabileceğini göstermişti.

Bu saydıklarım, iradeci girişimlerle değil, nesnel süreçle ve hatta kendiliğindenlik dozu biraz fazla sayılabilecek bir nesnel süreçle gerçekleşmişti. Şöyle ki, ilk başta sendikacıların dar bir sendikalist anlayışla kurdukları TİP bir varlık gösteremedi. Yukarıda sözkonusu ettiğim eklemleme, ancak partinin aydınlarla açılması ve onlara inisiyatif vermesiyle yürürlüğe girdi. Bütün bunların sonucunda, partinin ilk girdiği genel seçimlerde, bugün hâlâ hasretle andığımız sayılarda oy alması ve milletvekili çıkarması mümkün oldu.

Bir başlangıç olarak olumlu yanını vurguladığım bu heterojenlik, ne kadar sürebilirdi? Bir başka söyleyişle, başlangıç sonrası aşamada aynı olumluluğu koruyabilir miydi? Şüphesiz hayır. Böyle bir heterojenlik, parti yapısı içinde giderek homojenleştirildiği zaman olumludur. Bu da bilinçli ve çetin bir çalışmayı gerektirir. Bu sağlanamazsa parti ya sözkonusu grupların kendi özel çıkarları için bir atlama tahtası gibi kullandıkları bir araç olur, ya da zaten bu ağırlığı taşıyamayarak yıkılır gider. TİP olayında iki durum da gerçekleşti. Parti için eğitim hiçbir zaman ciddi dönüştürücü bir olay haline gelemedi. Parti örgütü, partinin bütün illerde seçime girilmesi için gerekli tabela sayısını olarak düşünülürdü. Gene başlangıç aşaması için bir ölçüde kaçınılmaz sayılabilecek politizm

örgütün neredeyse örgütleyici ilkesi oldu.

Dolayısıyla TİP'in olumlu başlangıcı bir başlangıç olarak kaldı. Parti kendi gerçek sorunlarını göremediği, teşhis edemediği oranda (yöneticilerin bunları görmek isteyip istemediği ayrı bir soru), yapay sorunlara boğularak parçalandı. Bu arada, dıştan gelen saldırıların payını da unutmamak gerekir. Yön'ün başlattığı anti-TİP kampanya, özellikle TİP'e yakınlık duyan aydın kadrolar arasında varolan görüş ayrılıklarını netleştirdi ve aslında iki ayrı dünya görüşü olan iki ayrı strateji anlayışını ortaya çıkardı. Eski solun temsilcileri de Yön'ün anti-sosyalist stratejisini destekleyerek buna geleneğin prestijini katmış oldular. Böylece MDD oluşmaya başladı ve zamanla TİP'den çok daha etkili bir güç haline geldi. Kitle hareketlerinin temsilcileri partide kalırken, önce orta kuşak aydınlar, sonra da öğrenci-militanlar partiyi terk etmeye başladılar. Bu, sadece bir strateji tartışmasının sonucu muydu?

Değildi. Partinin hareketsizliğinin ürünüydü. MDD, genç militanlara özledikleri eylem alanını açmıştı. TİP ise böyle bir alanı açmamakta kararlıydı. Ama bu parçalanma hikâyesinin ayrıntılarına biraz ileride girmek üzere, sürecin sonunu ele alıp bir karşılaştırmayı şu anda yapmak istiyorum: eski ve yeni TİP arasındaki bir karşılaştırma bu.

TİP içinden doğduğu konjonktüre egemen olmayı başaramayınca, konjonktür TİP'e egemen oldu ve TİP yapısında yer alan öğeler, kimyasal bir bileşim içinde eriyebileceklerine, kendi farklılıklarını korudular. Dış koşulların çetinleşmesi (bunda başka sol muhalefetlerin, utuslararası olayların olduğu kadar seçim yasa-sı değişikliği gibi etmenlerin de payı var), TİP içinde barınan güçler üzerinde «merkezkaç» denilebilecek bir etki yarattı. Partinin özgül karışımını meydana getiren kesimler birbiri ardından savrulup gittiler. Parti, her geçirdiği sarsıntıda yaprak-

larından birazını daha döktü. Sonunda, başlangıçtaki fraksiyonlarından birinin, bir fraksiyonunun elinde kaldı. Yeni TİP de işte bunun bir uzantısıdır. Eski TİP'in başlangıcıyla kıyaslandığında, tam karşıt noktadadır. Özenen ideolojik homojenliği belki nihayet sağlamıştır — bir kitle hareketi olmak için gerekli bütün uzantılarını kendi eliyle kırarak. Yapısı eski tarz Jakoben yapıya benzemistir, ama Jakobben davranış için onsuz edilemez olan enerjiden ve atılganlıktan yoksundur. Bu yüzden de, eski TİP'in efsaneleştirilmiş prestijine rağmen, seçimler düzeyinde bir varlık gösterememiştir. Bu yapıyla, bundan daha ileriye de gidemez. Şimdi partiden uzaklaştırılan bir sözcüleri, 60.000 oy aldıkları seçimden sonra bir değerlendirme yapmış ve bu sayının, küçük bir yüzde eklenmesiyle, Türkiye'deki sosyalistlerin sayısı olduğunu söylemişti. Öbür yöneticilerin de itiraz etmedikleri böyle bir yorum, «TİP'li» olmanın ürktüücü rahatlığını en güzel biçimde özetler. Bir zamanlar üç yüz bin oy alan bir parti, toplumun bütünüyle dinamikleştirdiği ve sola kaydığı yıllardan sonra altmış bir oy alıyor ve TİP, «Ne yapalım, ülkemizde bu kadar sosyalist varmış» diyerek huzur buluyor. Olanı görmezden gelmek, kendi dışında saydığını ikna etmeye bile gerek görmemek, kendisiyle tıpatıp aynı tomardan çıkmayanı yanına çağırma ihtiyacını bile duymamak, bunlar, bugünkü TİP'in ana ilkeleridir.

Bu değişikliğin nasıl gerçekleştiğinin hikâyesine şimdi girebiliriz. TİP yöneticileri, partinin uğradığı parçalanmayı her zaman dıştan gelen saldırılara, provokasyonlara v.b. bağlamışlardır. Oysa yanlışların büyük çoğunluğu kendi tutumlarından kaynaklanır. Çünkü TİP, kendisine gelmiş olanları kendi elyle muhaliflerine teslim etmiştir. Aşırı legalizmi ve parlamentarizmiyle, kendiliğinden oluşan hiçbir kitle hareketine sahip çıkmamıştır. Bunu kısaca örneklen-direyim.

Yanılmıyorsam Elmali'da, köylüler toprak adaletsizliğine başkaldırmış ve bazı tarlaları işgal etmişlerdi. Ankara'da olayı öğrenen birkaç genç militan durumu izlemek üzere Antalya'ya doğru yola çıktılar. Parti yönetimi bundan telaşa kapıldı ve giden gençlerin partiden ihraç edildikleri telgrafla örgüte duyuruldu. Yani, Antalya'ya gelen gençler, burada, kovuldukları haberini aldılar. «Meşru» ile «kanunî» kavramları arasında ayırım yapamamanın sonucudur bu (daha çarpıcı bir örneğini az sonra göreceğiz). Köylülerin davranışı «kanuna karşı» idi. Ama kanun ne, hukuk ne? En basit sosyalist kitap bunların egemen sınıfların çıkarlarını garanti altına alan kurullar olduğunu söylemiyor mu? Kanunların çağdışı olduğu bir ortamda kanuna karşı çıkmak meşru değil mi? Kaldı ki, anlattığım durumda TİP kendisi kanun-dışı herhangi bir iş yapmıyordu. Oraya giden gençler, köylülerin yaptıkları işin meşru olduğu inancıyla davranmış ve sosyalist bir partinin üyeleri olarak bu köylülerin yanında olmak istemişlerdi. Bu durum bu davranışı gösteren parti, kitle hareketlerini nasıl yönlendirebilir? Çok daha önemli, bir yol ayrımını belirleyen olay altmış sekiz üniversite olaylarıdır. Olay başladı ve AP iktidarı zamanında, mecliste görüşüldü. Deminki «kanunî» ve «meşru» ayrımını o zaman mecliste yapan Nihat Erim'di. Özetle, «öğrencilerin yaptığı bu işgal gayri kanunîdir, ama üniversitelerin içinde bulunduğu kargaşa ve gerilik göz-önüne alınır, meşrudur» dedi Erim. TİP sözcüsü Behice Boran ise olayı bir oturma grevine benzetti. Yabancı (uygar) ülkelerde bazan insanlar bir şeyi protesto etmek için yere otururlar. Yani oturdukları yeri işgal ederlermiş. Öğrencilerin üniversitede yaptıkları şey de böyle bir işgalmiş v.b. Nihat Erim'in sonraki rollerini hatırlatıp provokasyon yaptığını filan söylemenin bir anlamı yoktur; açıkça ve düpedüz, Halk Partinin Nihat Erim'i altmış sekiz olaylarını

TİP'den çok daha iyi anlamış ve anlatmıştı.

Meclisteki konuşmalar için bir yanı. Üniversitelerdeki hareketten buca buca kaçtı TİP. Oysa başlangıçta, küçük ama örgütlü ve aynı zamanda yetenekli üyelere sahip olan FKF, bu tür eylemlerde bir hegemonya kurabiliyordu. Ama bu etki, her seferinde, bir olayın önüne geçmek için kullanıldı. Dolayısıyla da çok sürmedi. FKF kısa sürede tasfiye oldu, gençlik hareketi MDD'nin eline geçti. Bu sürecin ayrıntılarını yazmak istemiyorum, bilinen nedenlerle.

Üniversiteli gençliğin hareketi pek çok özelliğiyle irrasyoneldi, son derece disiplinsizdi filan. Bir cunta perspektifi içinde yönlendiriliyordu. Bu da kesin. Buna karşı çıkmak elbette gerekirdi, ama karşı çıkmak için bir yere çıkmak gerekir. TİP, evine girerek karşı çıktı. Teorik düzeyde de, pratik düzeyde de, meydana boş bıraktı. O zamanki adıyla «sol Kemalizm», radikalizme ve cuntaya karşıydı TİP. Ama bu sorunları hiçbir zaman açık seçik tartışmadı. Ne Kemalist ideolojinin, ne de kapitalist devlete ordunun genel ve özel konumunu analiz etmeye yanaştı. Bunları bilmiyor değildi TİP yöneticileri, ama açıkça söylemek, yazmak istemiyorlardı. Bu teorik açıklık kendi özgül düzeyinde sağlanamayınca, pratikteki pasif tavrın gerekçesi iyice belirsizleşiyordu. Bizzat bu pratiğin içinde bulunan genç militanlar tarafından anlaşılabilir oluyordu. Sonuçta, TİP sol bir teoriyi koymadığı ve toplumun sözkonusu hassas sorunlarında, genelgeçer ideolojiyi eleştiremediği için, genç militanlar en sağ ideoloji olan MDD'yi daha sol bir eylem uğruna benimsediler. Yani bir yanlışlıklar trajikomedisi oynandı.

TİP bir «işçi partisi» idi. Politikasını işçi sınıfı üstüne kurmuştu. Bütün bunlar doğru. Ama böyle olduğu için, gençlik hareketinin getirdiği potansiyele sırt çevirmesi gerekmezdi. Sosyalist partilerin uzun vadeli politikalarının varlığı, daha kısa vadeler-

de karşılıklarına çıkan somut durumları görmezlikten gelmelerini gerektirmez. Bir futbolcu düşünün ki, sadece on sekizin sol köşesinde ayağına top geldiği zaman gol atabiliyor, ama top iki adım sağa veya bir adım sola kaymışsa şut bile atamıyor. Böyle birine nasıl «futbolcu» denemezse, önünde sergilenen toplumsal dinamiklere «bu benim beklediğim değil» diye burun kıvrıp bir parti de bu adı hakkedemez. Böyle bir öğrenci-aydın hareketine müdahale etmek, onu işçi hareketiyle bütünleştirmek gerekirdi. Ama hangi işçilere hangi işçi hareketine? Sendikacıların, militanlarla karşı karşıya gelmesinler diye neredeyse dolaba kilitledikleri işçilerine mi? TİP'in sendikacıları çağlarını uyarıcı koşullarıyla, işçilerini kendilerine saklamak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Uyarıcı, parti üyelerini kökenlerine göre bölen ünlü tüzük maddesiyle pekiştirilmişti ve sendikacıları yanlarına çekmek isteyen şimdiki yöneticiler de, parti sorunlarının gerçekten tartışılması gereken kritik kongrelerde bu tüzük maddesini savundular, onayladılar. İşçi sınıfı, sendika yöneticilerine noterden «umumî vekalet» çıkarmıştı, bu yüzden işçiler parti içinde etkin bir güç olmadılar hiçbir zaman. Öte yandan, parti de, kendi bünyesine giren az sayıda işçiye yeni bir etkinlik alanı açmadı, bilincinde köklü bir dönüşümü gerçekleştirmedi.

Makyavelist bir hesap bile yapıyor olsak, bizim bir ülkede yürütüğe koymak istediğimiz politikaya aykırı eylem yapan bir toplumsal gücü bundan caydırmamız gerekir. MDD hareketi gerek TİP'in tasarladığı, politikaya, gerekse sosyalist bir politikanın alması gereken biçime aykırı bir yolda gelişirken, buna müdahale etmemek ve uzaktan bir şeyler müdahale etmek, ancak bir sosyalist partinin intiharı olabilirdi. TİP böylece ilkin kendi militan gücünü seve seve feda etti, sonra da bu gücü karşısında hasım olarak buldu. Yalnız gençler değil, daha yaşlı aydın üyeler de

uzaklaştırıldı — her kongrede bir grup tasfiye edildi. Böyle arına arına, bugünkü «arı su» çıktı ortaya. Parti kendi eliyle, kendini mahkûm ettiği izolasyonun getirdiği zafiyetle, Çekoslovakya olayının şokuna dayanamadı. O zamanlar Can Yücel'in söylediği gibi, sanki Sovyetler Çekoslovakya'ya, Türkiye İşçi Partisi'ni yıkmak için müdahale etmişlerdi. Partide kitle hareketlerini iyi kötü temsil eden kesimler, sendikacılar ve Doğulular, bu işgale karşı tavrı alan yönetici kesimi tuttular. Sosyalizmin «safiyetini» temsil eden aydınlar ise Sovyetler'in kınanmasına karşı çıktılar. Böylece, sorun daha başından, iki tarafca da, mümkün olan en ters ve yapay biçimde kondu. Sovyet müdahalesini kınama ya da onaylama, sosyalist olmanın ölçütü haline geldi. Parti, kongrelerde, kendi asli sorunlarından bağımsız olarak bu olayı tartışmaya çağırıldı. İhbar şüphesi uyandıran sözler, karşı-suçlamalar v.b.. Kongreleri müdahaleyi kınayan taraf kazandı ama, sonunda partiyi, «demokrasi sosyalizmin içinde mündemictir» diyen taraf kazandı. «Bu «mündemictir» felâhı bugünkü TİP'de egemendir ve bir Ömür Sezgin'e, Doğu Avrupa Sosyalizmi üstüne çıkan özel sayı için «kaba anti-komünizm» dedirten zihniyet de budur. Onyıllar alan, teorik ve pratik cinayetlerle dolu bir Stalinizm dönemi var, Sovyetler Birliği'nin kendisinde de en ağır biçimde eleştiriliyor, siz oturduğunuz yerde, «demokrasi sosyalizmde mündemictir» deyip rahatlıyorsunuz; bir ülkenin Komünist Partisi belli bir uyarılma yapmaya karar veriyor, bir başka sosyalist ülke de ordusuyla gelip işgal ediyor bu ülkeyi, gelen ordudan dayanamayıp intihar edenler çıkıyor, işgalci ülkenin bazı yurttaşları dertlerinden kendilerini yakıyorlar, siz gene köşenizde, «demokrasi sosyalizmde mündemictir» diyorsunuz. Şüphesiz, sosyalist demokrasi bugünkü TİP içinde de bu anlamda «mündemictir».

Bu «mündemictir» demokrasinin

Birikim 50-51/93

olağanüstü bir örneğini Yalçın Küçük olayında yakından gördük. Çeşitli yetenekleri arasında normal insan boyutlarını aşan bir saldırganlık yeteneğine de sahip olan Yalçın Küçük uzun bir zaman TİP'in resmen yarı-resmî, ama gerçekte en çok ilgi toplayan sözcüsündü. Parti, hakaret etmek istediği herkese Yalçın Küçük adıyla hakaret ettikten sonra şimdi inceleme ve gerek olmayan nedenlerle kendisini «tükaka» etmeye karar verdi. İnsan on dakika oturup düşünme zahmetine katılsa, bir partiden Yalçın Küçük'ü ihraç etmek için yüz tane gerekçe bulabilirlerdi herhalde: ama TİP başka kimsenin hılamavacağı iki gerekçe buldu bu amaçla: anti-Sovyetizm ve anti-Komünizm. Yalçın Küçük'le mizacı, dünya görüşü ne kadar uyumsuzsa uyumsuzsa, kendisine anti-Komünist diyemeyiz. Gerçekten ayırtır böyle bir sev sövlemek. Anti-Sovyetik olması suçlaması ise insan tasavvurunu zorlayan bir sev. TİP'in hüvük öcülü burada asılba: vaatleri işi öyle vaıyor ki biz bile Yalçın Küçük'den vana oluyoruz.

Yalçın Küçük'ün TİP açısından gerçek suçu, fazlasıyla özün bir birev olmasıydı. Söylediklerinin yanlışlığına hiçbir zaman karşı çıkmadılar. Baskalarına kendi azaplarını kustuğu sürece hiçbir çabalarını eleştirmediler. Ama sonunda Yalçın Küçük fazla sıvrıldı. Her üyesini kendi grisine bovmaması gereken TİP bundan ürktü ve bazı baskalarını da pek memnun edecek gerekçelerle Yalçın Küçük'ü atıverdi. Şimdi sıra Yalçın Küçük'çülerde. Arınma sıhhattir.

TİP, 12 Mart sonrası, yeniden örgütlenirken, «maceracılarca» yüz vermediğini öne sürdü. Bunu kendince bir koz olarak ilân etti. Bu konuda söylenecek çok şey var. Ben kısaca —ve şimdi-

lik— yalnız şu kadarını söyleyeyim. Yanlış yapmamak değil, doğruyu yapmaktır önemli olan. Doğruyu yapmamak ise, hiçbir şey vaatmemek demek değildir. O sıralarda faşizan bir müdahalenin gelmekte olduğunu sezen yalnız TİP değildi. Bir romantizmalı yaklaşan yağmuru nasıl kemiklerinde duyarsa, 12 Mart'ın gelişini de öylesine sezen çok kişi vardı. TİP bu konuda sonradan reklam ettiği biçimde afiş «demokratik güçler» ittifaka çağırırken, son MDD kalıntıları da partiden ayrılarak ihraç etmekteydi. Yıllardan beri «böyle vapar-sanız faşizm gelir» demekle nam yapmış, ama ne «böyle vapar-ları» durdurabilmiş ne de kendisi gelen o tehlikeyi önleyebilmiş bir «parti» idi TİP. İşçi sınıfı hareketinin öncünü durmadan vur-gulmuş, kendisini de o hareketin temsilcisi ilân etmiş bir parti, «sosistlerin ülkenin kaderini belirlemesine engel olamıyordu. Duran bir saat, günde iki kez doğru vakti gösterir. Eylemini «fasizm gelir» demekle sınır-layan TİP de 12 Mart'ın gelişyle kendini doğrulamış oldu. «Gelen Fasizm» karşısında TİP'in yaptıkları konusunda şimdilik bir şey söylememeyi tercih ediyorum.

TİP'in son dönemde faşizme karşı mücadele yöntemleri de ilginçtir. TİP'in faşizme karşı bir şey yaptığını henüz işitmedik, ama ara sıra faşizmin TİP'e ya da TİP üyelerine karşı yaptığı bir şeyler oldu. Bunlardan biri Ankara'da, Bahçelievler'de, vedî kişilerin öldürülmesiydi. Dedişik görüşlerimizden ötürü birbirimizi ne kadar kınarsak kınayalım, artık kanıksadığımız polemiklerimizde ne kadar kırıcı olursak olalım, kardesimizden öte yakını-mız olan insanlardır bu tür olay-larda ölenler. Biz sıradan fan-leri çileden çıkartan bu olay da

TİP yönetimini «provokasyona getirmedir». Provokasyona gel-memekte gerçekten özel koruy-cu meleklerden yardım alan TİP Genel Başkanı Behice Boran bu alçakça cinayet üstüne sığacağı sığacağı verdiği demeçte, TİP'in bir yerlere çekilmek istendiğini ama o yerlere gitmeyeceğini, bu yapılan işe karşılık, işçi sınıfı arasında daha derinlemesine örgütlenerek cevap verileceğini bildirdi. Doğrusu, böyle bir demeç karşısında şaşırmadık de-sek yalan olur. Böyle bir parti-nin görevi zaten işçi sınıfı ara-sında örgütlenmek değil midir? Şu bildiğimiz ortamda, TİP'in ne-yi başardığı da ortada iken, faşistlere karşı «Bizi kızdırmayın, yoksa işçiler arasında bir öraüt-leniriz ki, bildiğiniz gibi değil» demenin anlamı nedir acaba?

TİP üstüne söylenecek şeyler gerçekten çok. İşin kötüsü, bun-ların çoğu da bir yazıda kolay kolay söylenemeyecek cinsten. Yanlış anlaşılmasın, TİP'i değil, eleştirecek olanı zör duruma dü-şürecek şeyler. Koca bir genel merkez katının faşizme hediye edilmesinin eleştirilmesi türün-den. Bunları şimdi tartışmayalım, yalnız, Ömür Sezgin gibi vapar-lardan da rica edelim, kalemlerinden çıkan lakirdiya dikkat et-sinler. Türkiye'de sosyalizmin sorunları hayli sivil, üstelik ait-tikçe gençlesen kadrolar bundan beş on yıl önce olup bitmiş sev-leri de bilmiyorlar. Ama veterince bilinen şey de var. İnsanlar partilerle kulüpleri birbirine karıştırmıyorlar. TİP üyelerini ger-çek sosyalist parti militanlığı sanmıyorlar. Hele kendi huzur-lu dünyalarından başlarını kaldırıp ona buna «kacak» filan de-mesinler. Bu ülkede kendinden başkasına «kacak» demeye hak-ki olmayan biri varsa o da bir TİP'lidir. TİP'li TİP'liliğini bilsin, devrimcilere bulaşmasın.

MURAT BELGE

Birikim 50-51/93